

วรรณกรรมหนังสือเมืองเพชร: สิ่งศักดิ์สิทธิ์กับความเชื่อทางศาสนา ในพิธีกรรมไหว้ครู¹

สมบัติ สมศรีพลอย² และบาหยัน อิ่มสำราญ³

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับความเชื่อทางศาสนาในดับทพิธีกรรมไหว้ครูหนังสือเมืองเพชร ผลการศึกษาพบว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบทไหว้ครูเริ่มต้นจากการบูชาพระพุทธเจ้า ชุมนุมเทวดา ไหว้พระตรีมูรติ ไหว้พระพุทธเจ้า ไหว้พระรัตนตรัย ไหว้เทพเจ้าและฤๅษีศาสนาพราหมณ์ ไหว้เทวดา ไหว้พระมหากษัตริย์ ไหว้คุณบิดามารดา ไหว้ครูหนังสือเมืองเพชร สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดเพชรบุรี ไหว้วิญญาณ เกจิอาจารย์ ไหว้เจ้าที่เจ้าทาง และผีต่าง ๆ การเอ่ยชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวเป็นการผสมผสานความเชื่อของศาสนาพุทธ พราหมณ์ และผี โดยจะให้พื้นที่และความสำคัญต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนความเชื่อดั้งเดิมเรื่องการนับถือผี นอกจากนี้ ยังเป็นการบันทึกชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ท้องถิ่นเมืองเพชรบุรีให้คงอยู่อีกทางหนึ่ง

คำสำคัญ : 1. วรรณกรรมหนังสือเมืองเพชร 2. พิธีกรรมไหว้ครู 3. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ 4. ความเชื่อทางศาสนา

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “วรรณกรรมการแสดงหนังสือเมืองเพชร” ระดับปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² นักศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา อีเมล : som535150@gmail.com โทร : 08 7159 9755

³ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อีเมล : bayanimsamran@gmail.com โทร : 08 6532 4407

Petchaburi shadow puppetry literature: Sacred beings and religious beliefs in teacher-worshipping rituals⁴

Sombat Somsriploy⁵ and Bayan Imsamran⁶

Abstract

This article aims to study sacred beings and religious beliefs in teacher-worshipping rituals of Petchaburi shadow puppet literature. The results indicate that the sacred beings mentioned in the teacher-worshipping rituals begin with worshipping the Buddha, calling upon angels, paying homage to Trimurti, the Buddha, Triratana, worshipping god and hermit in Hinduism, Kings, spirits of parents, shadow puppetry teachers, parents, all holy spirits in Petchaburi province, spirits of great monks, protector spirits, and other spirits . Mentioning those holy spirits reflects the combination of certain religious beliefs: Buddhism, Hinduism, and animism. The importance of belief in local spirits shows deep influence of belief in animism. Moreover, it helps to preserve the names of local spirits in Petchaburi.

Keywords: 1. Petchaburi shadow puppetry literature 2. Teacher-worshipping rituals
3. Sacred beings 4. religious beliefs

---

⁴ This article is a part of the thesis titled "Phetchaburi Shadow Puppetry Literature", doctoral degree of Department of Thai, Faculty of Arts, Silpakorn University, Nakhon Pathom, Thailand.

⁵ Ph.D. student, Department of Thai, Faculty of Arts, Silpakorn University, Nakhon Pathom, Thailand; Full-time lecturer, Division of Thai, Faculty of Humanities and Social Sciences, Bansomdejchaopraya Rajabhat University, Bangkok, Thailand.
Email address: som535t150@gmail.com Tel: 08 7159 9755

⁶ Thesis advisor; Associate Professor, Department of Thai, Faculty of Arts, Silpakorn University, Nakhon Pathom, Thailand.
Email address: bayanimsamran@gmail.com Tel: 08 6532 4407

บทนำ

การบนบานศาลกล่าวเป็นวิธีการหนึ่ง ซึ่งเป็นประเพณีปฏิบัติทางวัฒนธรรมที่ช่วยให้เกิดความสบายใจ เนื่องจากมนุษย์เชื่อว่ามีย่านาจอเหนือธรรมชาติบางอย่างซึ่งเรามองไม่เห็น แต่มีอิทธิฤทธิ์ในการดลบันดาลให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ได้ (Na Thalang, 1996: 7) โดยมีข้อตกลงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ประทานสิ่งที่ตนต้องการ แลกกับการตอบแทนด้วยสิ่งของ เครื่องเซ่น หรือการแสดง ซึ่งผู้บนบานเป็นคนกำหนดเองว่าจะให้อะไรตอบแทน การตอบแทนนี้เรียกว่า “แก้บน” การแก้บนมีหลากหลายวิธี เช่น การถวายข้าวของเครื่องเซ่น เช่น ไข่พันลูก หัวหมู ไก่ต้ม ขนมถ้วยฟู ผลไม้ หรือการแสดงต่าง ๆ เช่น รำแก้บน ฉายหนัง ละคร โขน ลิเก รำวง หมอลำซึ่ง

ชาวเพชรบุรีมีความเชื่อถือศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในพื้นที่ของตนอย่างมั่นคง ดังนั้นเมื่อมีปัญหาชีวิตชาวเพชรบุรีจึงบนบานศาลกล่าวและเมื่อได้สมประสงค์ตามที่บนก็จะแก้บนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยหนังตะลุง ถึงแม้จะมีมหรสพอื่น ๆ ที่หลากหลาย ได้แก่ ละครชาตรี ลิเก รำวง หุ่นกระบอก เพลงปรบไก่ ฯลฯ แต่คนเมืองเพชรนิยมบนบานด้วยหนังตะลุงมากกว่าสิ่งอื่น เนื่องจากความเชื่อว่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ชอบชมการแสดงหนังตะลุง และอีกเหตุผลที่สำคัญคือเจ้าภาพชอบชมการแสดงหนังตะลุง รวมทั้งเมืองเพชรมีคณะหนังตะลุงหลายคณะและราคาไม่แพง จึงสะดวกในการหามาแก้บน หนังตะลุงเมืองเพชรจึงเป็นศิลปะการแสดงที่มีบทบาทรับใช้สังคมทำหน้าที่เป็นมหรสพแก้บนช่วยคลายความวิตกกังวลและสร้างความสบายใจให้ชาวเพชรบุรี (Srisarakham, 2012: ง)

แม้ว่าในปัจจุบันการศึกษาที่เป็นวิทยาศาสตร์จะสามารถตอบคำถามต่าง ๆ ได้มาก คนสมัยใหม่ก็ยังต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจและกำลังใจอยู่ดี การบนบานศาลกล่าวจึงยังคงอยู่มิได้สูญหายไป แต่มีแนวโน้มทวีมากยิ่งขึ้น (Damrung, 2001: 70) ปรากฏการณ์สังคมดังกล่าวทำให้คณะหนังตะลุงเมืองเพชรมีงานแสดงตลอดทั้งปีเป็นงานแก้บนประมาณ 95% (Tubkaew, Cherdchamnarn, Oonjaiphuen, and Yonglor, 2015, Interview) จึงทำให้ในปัจจุบันจำนวนคณะหนังตะลุงมีจำนวนมากขึ้นกว่าในอดีต จากการสำรวจคณะหนังตะลุงเมืองเพชร Pha Op Posakritsana and Suwannee Udomphol (1990: 5) พบ 15 คณะ และ Sawasdee (1996: 29-42) พบ 26 คณะ ผู้ศึกษาได้สำรวจช่วง พ.ศ. 2559-2560 พบว่ามีคณะหนังตะลุงอาชีพในจังหวัดเพชรบุรี จำนวน 36 คณะ⁷ จะเห็นได้ว่าจำนวนคณะหนังตะลุงในปัจจุบันเพิ่มมากขึ้น สะท้อนความเชื่อศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ท้องถิ่น และการบนบานที่มีมากขึ้น จนทำให้หนังตะลุงสามารถยึดเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ จากการสัมภาษณ์แต่ละคณะจะมีงานแสดงเฉลี่ยประมาณ 250-300 งานต่อปี

การแสดงหนังตะลุงเมืองเพชรแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงพิธีกรรมและช่วงการแสดง กล่าวคือ ช่วงพิธีกรรม เป็นการไหว้ครู การเชิญเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการติดสินบน ส่วนช่วงการแสดงเป็นช่วงต่อจากช่วงพิธีกรรม เริ่มจากการเบิกโรง การบอกเรื่อง และการแสดงเรื่องราว เนื่องจากหนังตะลุงเมืองเพชรผูกติดกับพิธีกรรมการแก้บน จึงเกิดพิธีกรรมก่อนการแสดงที่มีบรรยากาศเข้มข้นแต่ยังคงรักษาขนบตามแบบโบราณ

⁷ แบ่งเป็นหนังใน จำนวน 14 คณะ ได้แก่ 1. เจริญศิลป์ 2. ช.รุ่งเรืองศิลป์ 3. นายพล ศิษย์เชิดชำนานู 4. มหาพลู้ด ลูกเพชร 5. ม.ศิษย์เจริญศิลป์ 6. รุ่งโรจน์ ลากเจริญศิลป์ 7. รากไทย 8. ลุงอิน ปลายนา 9. ลูกเต่า ศิษย์เชิดชำนานู 10. ลูกพ่อป่วน ชัยนาท เชิดชำนานู 11. เล็ก ศิษย์เชิดชำนานู 12. สมหมาย ศิษย์ครูเจริญ 13. สมหมาย 14. ศิษย์เจริญศิลป์ และหนังนอก จำนวน 22 คณะ ได้แก่ 1. ก. บรรเลงศิลป์ ศิษย์ครูลาก 2. ครูนิกร โชคดี 3. เด็กบ้านลาด บรรเลงศิลป์ 4. เทพบันเทิง 5. ปลื้มจิตต์ ศิษย์ครูลาก 6. นิมิต บรรเลงศิลป์ 7. ผ. ผดุงศิลป์ 8. พ. นิยมศิลป์ 9. พรบรรเลงศิลป์ 10. มานิต ศิษย์ครูแก้ว 11. รอมประดิษฐ์ ศิษย์ครูลาก 12. รุ่งฤทธิ์บรรเลงศิลป์ 13. ล.บรรเลงศิลป์ 14. ว. รวมศิลป์ 15. ส. ทวีศิลป์ 16. ส. บันเทิงศิลป์ 17. ส.ศิลป์ ศิษย์สุรศักดิ์ 18. สย. ศิษย์จำนงศิลป์ 19. สองพี่น้องประคองศิลป์ 20. สังเวียน ศิษย์ครูณรงค์ศิลป์ 21. ศรีสวาท รวมมิตร ลูกชายครูโป่ง ศิษย์ครูลาก ครูทรง 22. ศิริ ภิรมย์ศิลป์

ทั้งด้านเนื้อหาและการร้อง มีเอกภาพและลำดับขั้นตอนชัดเจน มี “นายหนัง” ผู้เป็นศิลปินที่มีพรสวรรค์และพลังพิเศษในการสื่อสารเชื่อมโยงระหว่างโลกมนุษย์กับโลกแห่งจิตวิญญาณ (Hemmet, 1996: 5) นายหนังจะใช้ภาษาพิเศษโดยใช้บทประพันธ์ที่แต่งขึ้นสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อคารวะและเชิญให้มาร่วมในพิธีกรรมการแสดงแก่นัน ตัวบทวรรณกรรมนั้นเรียกว่า “บทไหว้ครู”

ขบวนการไหว้ครูปรากฏในวรรณคดีราชสำนัก เรียกว่า บทประณามพจน์ เป็นจารีตทางวรรณกรรมที่แสดงลักษณะการเคารพนบไหว้นอบน้อม แสดงความกตัญญูทเวที่ และต้องเป็นบทสรรเสริญสิ่งที่สูงค่าหรือสูงศักดิ์กว่าตัวกวีและผู้อ่าน-ผู้ฟัง เช่น ไหว้พระรัตนตรัย บิดา-มารดา ครู-อาจารย์ สรรเสริญเทพพระเจ้า เป็นต้น ในชั้นหลังความเคร่งครัดดังกล่าวคลายความสำคัญลงไปมาก (Chittasophon, 1996: 36) ส่วนการแสดงของไทยมีขบนิยมที่สำคัญคือ การไหว้ครู ก่อให้เกิดมงคลและประสิทธิภาพแก่ผู้แสดงทุกคน การไหว้ครูจึงเป็นพิธีกรรมสำคัญที่สืบทอดมาจนปัจจุบัน (Posakritsana and Udomphol, 1990: 535-536) เนื่องจากหนึ่งตะลุงเมืองเพชรเป็นศิลปะการแสดงของชาวบ้านที่ผูกติดกับพิธีกรรมการแก่นันที่มีบรรยากาศเข้มข้นลึกลับศักดิ์สิทธิ์ ตัวบทไหว้ครูจึงมีจารีตไม่ต่างจากวรรณคดีราชสำนัก เพียงแต่ปรับเนื้อหาและความเชื่อให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่นเมืองเพชร โดยยังคงรักษาขบตามแบบโบราณทั้งด้านเนื้อหาและการร้อง มีลำดับการร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นแบบแผน ขั้นตอนการแสดงมีลักษณะเฉพาะ ทุกขณะยังดำรงวิถีการปฏิบัติไว้อย่างแน่นเหนียว ไม่แตกต่างจากในอดีตที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากครูหนึ่งตะลุง

องค์ประกอบของพิธีกรรมไหว้ครูหนึ่งตะลุงเมืองเพชรที่ทำให้พิธีกรรมมีความสมบูรณ์ ศักดิ์สิทธิ์ และสัมฤทธิ์ผล ประกอบด้วย 1) สถานที่ ส่วนใหญ่เป็นศาลเจ้าศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านหรือวัดประจำหมู่บ้านที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ หรือมีบางครั้งแสดงที่บ้านเจ้าภาพ 2) ผู้ประกอบพิธี คือ “นายหนัง” ผู้เป็นศิลปินและเจ้าของคณะ นายหนังจะร้องกลอนไหว้และเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มารับสินบนหนึ่งตะลุง เครื่องสังเวย และชมการแสดงหนึ่งตะลุง 3) ผู้ร่วมพิธี ได้แก่ เจ้าภาพและผู้ชมซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านมีทั้งเด็ก วัยรุ่น และผู้สูงอายุ 4) เครื่องประกอบพิธี มีพานก้านลหรือพานไหว้ครู ที่นายหนังใช้ไหว้ครู มีธูป เทียน เหล้า หมาก พลุ บุหรี่ และคำครู 12 บาท 5) ตัวบท แต่งเป็นกาพย์ ร่าย กลอน มีเนื้อหาเพื่อไหว้และเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีทั้งบทครู หรือบทดั้งเดิมที่สืบทอดมาแต่โบราณและบทที่นายหนังด้นด้วยปฏิภาณ

สิ่งที่สำคัญมากที่สุดของพิธีกรรมไหว้ครูหนึ่งตะลุงเมืองเพชรก็คือ ตัวบท หรือวรรณกรรมที่ใช้ไหว้หรือเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะพิธีไหว้ครูหนึ่งตะลุงนั้นหากปราศจากตัวบทแล้ว จะไม่สามารถทราบได้ว่าในพิธีกรรม การไหว้ครูหนึ่งตะลุงนั้น เป็นพิธีกรรมภายใต้เงื่อนไขใด มีการอ้างหรือเอ่ยชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดบ้าง อีกทั้งสะท้อนความเชื่อทางศาสนาใดบ้างที่เกี่ยวข้อง ตัวบทไหว้ครูจึงเป็นการสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีคุณค่าและลักษณะเฉพาะของเมืองเพชร

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับความเชื่อทางศาสนาในพิธีกรรมไหว้ครูของวรรณกรรมหนึ่งตะลุงเมืองเพชร

ขอบเขตการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลบทไหว้ครูและบริบทการแสดงหนังตะลุงเมืองเพชรที่แสดงแก่นบนภายในจังหวัด เพชรบุรี โดยเลือกคณะหนังตะลุงจำนวน 6 คณะ ที่ได้รับความนิยมและรู้จักกันอย่างกว้างขวาง มีงานแสดง แก่นบนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ปีละไม่ต่ำกว่า 200 งานต่อปี รวมทั้งมีบทไหว้ครูหลักที่สืบทอด จากครูหนังตะลุงและบทต้นกล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์ประจำคณะ ได้แก่ คณะเจริญศิลป์, คณะลูกพ่อป่วน ชัยนาท เขตชำนาญ คณะมหาพลูค ลูกเพชร คณะ ก. กล้วยบรรเลงศิลป์, คณะรุ่งฤทธิ์บรรเลงศิลป์ และคณะ ช. รุ่งเรืองศิลป์

ทบทวนวรรณกรรม

ประวัติหนังตะลุงเมืองเพชร Petchkhaew (2005) กล่าวว่า หนังตะลุงเมืองเพชรได้รับอิทธิพลจากหนัง ภาคใต้ประยุกต์จนมีลักษณะเฉพาะ แต่มีบทเบิกหน้าพระบางตอนคล้ายคลึงกับหนังตะลุงภาคใต้และบางส่วน ใกล้เคียงกันมากกับคำภาพธรรมเกียรติ ก้านขบการแสดงหนังตะลุงเมืองเพชร Sawasdee (1996) ประกอบด้วย การเบิกหน้าพระ การเชิญเจ้า การจับลิ้งหัวค้ำ การบอกเรื่อง และ Phongphaiboon (n.d.) ขบการแสดง หนังตะลุงภาคใต้ตรงกับขบการแสดงหนังตะลุงเมืองเพชร โดยเฉพาะการเซ็ดพระอิศวร ซึ่งบทพากย์ตรงกับ บทเบิกหน้าพระของหนังตะลุงเมืองเพชร และการเซ็ดรูปปรายหน้าบท ซึ่งเป็นบทไหว้สิ่งต่าง ๆ ที่นายหนัง เคารพ

การแก่นบน Srisarakham (2012) ศึกษาองค์ประกอบ กระบวนการแสดงแก่นบน และภาพสะท้อนความ เชื่อ ใช้วิธีวิทยาทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรมและการดนตรี สนใจการแก่นบนและบริบทของการแก่นบน ไม่ได้ให้ความสำคัญกับตัวบทประกอบพิธีกรรมและตัวบทการแสดง Phewphad, et al. (2012) และ Chinnaphun (2010) ศึกษาเรื่องการแก่นบนโดยมีนิยามเดียวกัน เมื่อมนุษย์เกิดความไม่สบายทั้งกายและใจก็ต้องอาศัยพลังศักดิ์สิทธิ์ เหนือธรรมชาติเป็นที่พึ่งทางใจ ไม่ว่าจะเป็นหลวงพ่อวัดบ้านแหลมหรือเจ้าแม่เกาเขนมนสาว ซึ่งมีวิธีการบนและ แก่นบนคล้ายกันต่างแต่เครื่องแก่นบนที่แตกต่างตามความเชื่อและบริบททางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นหนังตะลุง ละครรำแก่นบน หรือชุดชั้นในสตรี ต่างก็สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อ ทางศาสนาที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทไหว้ครูหนังตะลุง Jantharasakul (2011) ศึกษาสุนทรียภาพทางด้านการใช้คำ และภาพพจน์บทปรายหน้าบทหนังตะลุงหรือบทไหว้ครู นอกจากนั้น พลวัตการแสดงหนังตะลุง ประกอบด้วย Chalermphaow Khoranantkhul (1982) เป็นแม่แบบของการศึกษาพลวัตทางวัฒนธรรมหนังตะลุงของอำเภอ หัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ว่ามีวิวัฒนาการความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบหนังตะลุงจากแบบโบราณมา เป็นแบบสมัยใหม่ เนื่องจากโครงสร้างทางสังคมที่อยู่แวดล้อมหนังตะลุงก็เปลี่ยนไปด้วย Busararat (2010) ศึกษาเรื่อง หนังตะลุงและโนราห์บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ก่อนการปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับความนิยมนอย่างมาก มีบทบาทในการประกอบพิธีกรรมและสร้างความบันเทิง การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ส่งผลกระทบต่อหนังตะลุงและโนราห์ที่ต้องปรับตัว เปลี่ยนแปลง และพัฒนาทั้งรูปแบบและ เนื้อหา เพื่อสนองตอบความต้องการของสังคมและค่านิยมของประชาชน รวมทั้งปรับเปลี่ยนบทบาท เนื่องจาก หนังตะลุงมีบทบาทในพิธีกรรมลดน้อยลง ส่วนโนราห์ยังคงมีความสำคัญอยู่

งานวิจัยที่กล่าวมาเป็นแนวทางการศึกษาวรรณกรรมหนังตะลุงเมืองเพชรในประเด็นการกำกับโดยใช้หนังตะลุงเป็นเครื่องเช่นสรวง โดยมีนิยามความหมายเพื่อการปลดปล่อยพันธะสัญญาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ท้องถิ่น โดยสะท้อนผ่านตัวบทของชนบทในพิธีกรรมการไหว้ครูหนังตะลุง ซึ่งตามประวัติได้รับอิทธิพลมาจากหนังตะลุงภาคใต้แต่ได้มีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงจนมีลักษณะเฉพาะ ทั้งนี้ไม่ได้ศึกษาด้านสุนทรียศาสตร์แต่เป็นการศึกษาถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์และศาสนาที่เกี่ยวข้องจากวรรณกรรมพิธีกรรมหนังตะลุงเมืองเพชร

กรอบแนวคิด

แนวคิดเรื่องพิธีกรรมกับวรรณกรรม Srijun (2012: 35) สรุปไว้ว่า พิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของชนบทกรรมนิยม ประเพณีศาสนา สะท้อนให้เห็นความคิดความเชื่อและชนบทกรรมนิยมประเพณีต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมนั้นได้อย่างชัดเจนที่สุด ระเบียบแบบแผนของพิธีกรรมจึงเป็นสิ่งที่รวบรวมข้อบังคับในสังคมเพื่อบุคคลต่าง ๆ ในสังคมนั้น ๆ ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด Wongtes (cited in Srijun, 2012: 35) กล่าวว่า พิธีกรรมเป็นพฤติกรรม และเป็นสิ่งที่มิบเทาทาและความหมายต่อมนุษย์อย่างยิ่ง เพราะพิธีกรรมนั้นก็คือความเชื่อทางศาสนาที่แสดงให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมซึ่งใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตเพื่อความอยู่รอด มีผลทางด้านจิตใจที่ช่วยลดความกลัว ความกังวล เพิ่มความมั่นคงในจิตใจและผ่อนคลายความเครียดในชีวิตได้ ส่วนวรรณกรรม เป็นสิ่งที่บันทึกสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละสมัย วรรณกรรมมีความสัมพันธ์อย่างมากกับพิธีกรรม เพราะในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ นั้น จำเป็นต้องมีตัวบทเพื่อทำหน้าที่เป็นบทสวดหรือเป็นตำราบันทึกขั้นตอนหรือระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ของพิธีกรรม วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมเป็นการรวบรวมความคิดความเชื่อต่าง ๆ ที่อยู่ในศาสนามาประมวลเข้าไว้ด้วยกัน ในการประกอบพิธีกรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยวรรณกรรมเพื่อทำให้พิธีกรรมนั้น ๆ มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับตัวบทวรรณกรรมไหว้ครูหนังตะลุงเมืองเพชร พิธีกรรมและชนบทการไหว้ครูหนังตะลุงเมืองเพชร แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ
2. บันทึกการแสดงช่วงพิธีกรรมการไหว้ครูของการแสดงกำกับหนังตะลุงในจังหวัดเพชรบุรีจำนวน 6 คณะ (ตามขอบเขตการวิจัย) โดยใช้ระเบียบวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามทางคติชนวิทยา สังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์นายหนัง เจ้าภาพ และผู้ชมการแสดง
3. ถอดบทร้องจากแถบบันทึกเสียงเป็นลายลักษณ์อักษรจำนวน 6 คณะ
4. วิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามบทไหว้ครูหนังตะลุงเมืองเพชรโดยวิเคราะห์แนวคิดพิธีกรรมและความเชื่อจากวรรณกรรมของ Srijun (2012: 35)
5. เรียบเรียงผลการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และนำเสนอเป็นบทความวิจัย

ผลการวิจัย

การแสดงหนังตะลุงเมืองเพชรแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงพิธีกรรมและช่วงการแสดง กล่าวคือ ช่วงพิธีกรรม เป็นการไหว้ครู การเชิญเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการตัดสินบน ส่วนช่วงการแสดงเป็นช่วงต่อจากช่วงพิธีกรรม เริ่มจากการเบิกโรง การบอกเรื่อง และการแสดงเรื่องราว จากการศึกษาบทไหว้ครูหนังตะลุง

เมืองเพชร สามารถวิเคราะห์การไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบทไหว้ครูและความเชื่อทางศาสนาที่เกี่ยวข้องได้ ดังนี้

1. บทไหว้ครูหนึ่งตระกูลเมืองเพชร: การไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์

1.1 การเบิกหน้าพระ คือการร้องประกาศครู หรือร้องไหว้ครู และประกาศประวัติของหนึ่งตระกูล ใช้รูปฤๅษีเป็นตัวเบิกหน้าพระ เพราะชาวหนึ่งตระกูลถือว่าฤๅษีเป็นรูปครู มีความขลังและศักดิ์สิทธิ์สามารถป้องกันเสียดจัญไรและภัยอันตรายทั้งปวง ทั้งช่วยดลบันดาลให้หนังแสดงได้ดี เป็นที่ชื่นชมของคนดู ฉันทลักษณ์ใช้กาพย์ฉบัง จะเริ่มต้นด้วยนะโม 3 จบ บูชาพระพุทธรูปเจ้าและซุ้มนมเทวดา ต่อด้วยการไหว้พระตรีมูรติ ดังบทกลอน

ไหว้พระบาททั้งสามพระองค์	พระอิศวรผู้ทรง	โคศุภราชฤทธิรอน
ไหว้พระนารายณ์ทั้งสี่พระกร	เลื่องลือขจร	ณรงค์นรินทร์เรืองรงค์
ไหว้จตุรพักตรผู้ทรง	พระมหาสุวรรณหงส์	มหิทธิฤทธิ์อันลือนาม

(คณะ ก.กล้วย บรรเลงศิลป์)

การไหว้และบทไหว้พระตรีมูรติ (พระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม) ของหนึ่งตระกูลเมืองเพชรน่าจะได้รับชนบนี้จากหนึ่งตระกูลภาคใต้ คือ การออกโคหรือพระอิศวร ซึ่งถือเป็นเทพเจ้าแห่งศิลปะการรำร่ายรำอันแสดงถึงการรับเอาวัฒนธรรมฮินดูมาอย่างชัดเจน เนื่องจากพระอิศวรมีความสัมพันธ์กับศิลปะการแสดงหนึ่งตระกูล (Dumsri, 2006: 6) และบทเบิกหน้าพระหนึ่งตระกูลเมืองเพชรเหมือนกับคำพากย์เรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งปรากฏในประชุมพากย์รามเกียรติ์ แสดงว่าได้รับอิทธิพลจากหนังใหญ่ นอกจากนี้บางตอนยังคล้ายคลึงบทพากย์หรือโองการพระอิศวรของหนึ่งตระกูลภาคใต้ฝั่งตะวันออก (Petchkhaew, 2005: 158)

1.2 การเชิญเจ้า คือบทไหว้ครูหรือคำประกาศครูอีกบทหนึ่งที่ร้องต่อจากการเบิกหน้าพระ บางคณะใช้รูปฤๅษีตัวเดิมที่เบิกหน้าพระเป็นตัวเชิญเจ้า ซึ่งอาจจะเรียกว่า “ฤๅษีเดินดง” แต่คณะหนึ่งตระกูลส่วนใหญ่จะใช้ตัวหนังรูปมานพน้อยถือธงหรือที่เรียกว่า “ตัวประกาศเจ้า”^๘ มาเชิญเชิญเจ้า มีลำดับการเชิญ ดังนี้

1.2.1 ไหว้พระพุทธรูปเจ้า

ต่างประทีปโกสุมปทุมเทียน	ประณมหัตถ์นมัสการประสานเศียร
อันเป็นมิ่งโมฬีสี่ทวีป	จำนงเนียนน้อมบาทพระศาสดา
	ตั้งประทีปส่องทั่วไปทุกทิศา

(คณะมหาพลู้ด ลูกเพชร)

บทไหว้พระพุทธรูปเจ้านั้น นายหนึ่งตระกูลภาคใต้ได้นำบทต้นของสุภาสิตสอนหญิงของสุนทรภู่มาเป็นสหบทนำมาถักร้อยสอดประสานเป็นบทปราชญ์หน้าบทหรือบทไหว้ครูหนึ่งตระกูล นายหนึ่งจะกล่าวกลอนในจอไม่ต้องเชิดรูปออกไป เพื่อบูชาคุณพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เพื่อขอพรพระ (Office of the National Culture Commission, 2007: 86) ตัวบทนี้น่าจะส่งอิทธิพลต่อหนึ่งตระกูลเมืองเพชร แล้วนายหนึ่งเมืองเพชรมาแต่งต่อให้มีเนื้อหาสาระให้เข้ากับบริบทท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์เดียวกัน

1.2.2 ไหว้พระรัตนตรัย ไหว้พระพุทธรูปเจ้า ผู้เป็นศาสดาของศาสนาพุทธ ไหว้พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธรูปเจ้า และไหว้พระสงฆ์ผู้สืบทอดคำสั่งสอนของพระพุทธรูปเจ้าโดยยึดถือเป็นสรณะในชีวิต การ

^๘ ตัวหนังที่แกะเป็นรูปหนุ่มน้อยหน้าตาสวยงาม มือซ้ายถือธง เท้าเหยียบพญานาค จากการสัมภาษณ์นายหนึ่งทุกคณะเรียกอีกชื่อว่าตัวประกาศเจ้า หรือตัวเชิญเจ้า เสมือนเป็นตัวแทนนายหนึ่งตระกูล เป็นรูปชายหนุ่มแต่งกายโอรสเจ้าเมือง มือหน้าเคลื่อนไหวได้ มือทำเป็นพิเศษให้นิ้วมือทั้ง 4 อ้าออกจากนิ้วหัวแม่มือได้ อีกมือหนึ่งงอเกือบตั้งฉาก ติดกับลำตัวถือดอกบัว หรือช่อดอกไม้ หรือธงรูป ออกมาขยับบทไหว้ครู บิดามารดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตัดสินบน และร้องอวยพรเจ้าภาพ

กล่าวนมัสการพระรัตนตรัยเป็นการเริ่มต้นนั้น คือ การระลึกคุณพระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์ เพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่คณะหนึ่งตระกูลที่จะต้องทำหน้าที่แสดงในช่วงเวลานั้นๆ ดังบทกลอน

ไหว้พระพุทฺธเจ้าที่เข้านิพพาน	ได้จำบ่วงสงสารวิมานมรรคา
ไหว้พระธรรมล้ำเลิศประเสริฐไซ้	สั่งสอนมิได้ให้มีใจอุเบกขา
ไหว้พระสงฆ์ทรงจีวร	ขึ้นธรรมาสันสั่งสอนสุนทรเวทนา

(คณะ ก.กล้วย บรรเลงศิลป์)

1.2.3 ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพราหมณ์

1.2.3.1 ไหว้เทพเจ้าต่าง ๆ ได้แก่ พระคเณศ พระอินทร์⁹ พระพรหม พระยม และเทพนพเคราะห์ เพื่อให้คุ้มครองป้องกันเสนียดจัญไรและอันตรายในช่วงการแสดงหนังตะลุง ดังบทกลอน

องค์พระพิฆเนศวรคนกราบเท้า	เทพเจ้าผู้ฉลาดที่อาจหาญ
ไหว้พระอินทร์พระพรหมพระยมกาล	ในสถานวิมานน้อยใหญ่
พระอาทิตย์พระจันทร์พระอังคาร	พระพุธพร้อมทั้งพระราหู
พระศุกร์พระเสาร์พระเกตุ	ส่องพระเนตรให้มาเลียบมาดู

(คณะ ก.กล้วย บรรเลงศิลป์)

1.2.3.2 ไหว้ฤๅษี เช่น ฤๅษีกลไยโกฏิ¹⁰ และฤๅษีเพชรจลุภัณฑ์¹¹ เป็นฤๅษีทางศาสนาพราหมณ์ที่ชาวศิลปินทุกแขนงเคารพนับถือจะสร้างเศียรไว้กราบไหว้ ถือว่าเป็นครูฤๅษีที่เป็นต้นตำรับทางศิลปะการแสดง เวลาไหว้ครูจะต้องเอ่ยชื่อครูฤๅษีทั้งสองทุกครั้งเพื่อความเป็นสิริมงคล ดังบทกลอน

พระกลไยโกฏิหน้าเหลืองก็เรื่องฤๅษี	ผู้ประดิษฐ์เพลงไว้ได้สั่งสอน
อีกองค์เพชรจลุภัณฑ์ก็ชาญฤๅษี	ผู้ประดิษฐ์เพลงไว้ได้ศึกษา

(คณะ ก.กล้วย บรรเลงศิลป์)

1.2.4 ไหว้เทวดา โดยกล่าวถึงเทวดาทุกทิศที่ประจำตามสถานที่ทางธรรมชาติต่าง ๆ เพื่อให้คุ้มครองป้องกันเสนียดจัญไรและอันตรายในช่วงการแสดงหนังตะลุง ดังบทกลอน

เทวาข้างเหนือเทวาข้างใต้	เทวาข้างซ้ายเทวาข้างขวา
เทวาเหนือน้ำใต้ฟ้า	เถื่อนแถวแนวถ้ายันพระคงคา
ลูกประกาศไปทั่วพื้นดิน	ขอให้ไต่ย่นไปถึงชั้นฟ้า

(คณะลูกพ่อป่วน ชัยนาท เชิดชำนาญ)

⁹ พระอินทร์เป็นเทพเจ้ารุ่นเก่ามีมาตั้งแต่สมัยพระเวท ภายหลังเมื่อเกิดลัทธิตรีมูรติ คือ สมัยที่อินทียกย่องเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ทั้งสาม ได้แก่ พระพรหม พระนารายณ์ และพระอิศวร พระอินทร์ได้ถูกลดชั้นมาเป็นรอง แต่เป็นเทพชั้นสูงกว่าเทวดาทั่วไป พระอินทร์ในทางพุทธศาสนาถือเป็นผู้คุ้มครองศาสนา จากพุทธประวัติมีพระอินทร์เกี่ยวข้องกับอยู่หลายตอน

¹⁰ พระฤๅษีที่มีหน้าเป็นเนื้อสมันมีฤๅษีเดชชบะแก่กล้า แต่ถูกสตรีทำลายชบะ บางตำราบอกว่าเป็นผู้ให้กำเนิดเหล็กไหล เป็นผู้ค้นพบพันธุ์ข้าวสาลี ผู้บันดาลให้มนุษย์มีอายุยืนยาวและมีสุขภาพแข็งแรง

¹¹ พระฤๅษีกลุ่มนาฏศิลป์และคีตศิลป์ เป็นผู้คิดค้นทำรำต่าง ๆ รวมทั้งประดิษฐ์ทำนองเพลงให้เข้ากับทำรำนั้น ๆ จึงเป็นที่เคารพบูชาของเหล่านักแสดงและนักดนตรี

1.2.5 *ไหว้พระมหากษัตริย์* การไหว้นี้น่าจะเป็นชนบทที่เกิดขึ้นใหม่ โดยการนับถือพระมหากษัตริย์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีกล่าวถึงบางขณะเท่านั้น นับเป็นการปรับเปลี่ยนตัวบทให้เข้ากับบริบทของสังคม เพื่อความเป็นสิริมงคล แสดงความจงรักภักดีและความอ่อนน้อมต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังกลอนตัวอย่าง

ไหว้องค์ราชามหากษัตริย์

ครองเศวตฉัตรรัฐสีมา

ไหว้องค์แม่ฟ้าพระราชินี

คู่บุญบารมีขององค์ราชา

(คณะ ก. กลัวย บรรเลงศิลป์)

1.2.6 *ไหว้บิดามารดา* การแสดงพื้นบ้านบทไหว้ครูจะต้องกล่าวถึงคุณบิดามารดาที่ได้เลี้ยงลูกมาจนเติบโตใหญ่ ว่ามีพระคุณมากเกินกว่าจะทดแทนได้หมดสิ้น ท่านได้ให้ชีวิตจิตวิญญาณ การกล่าวบูชาพระคุณนับเป็นมงคลชีวิตสูงสุด เพื่อให้เกิดมงคลแก่นายหนังและชาวคณะที่จะแสดงในแต่ละครั้ง ดังบทกลอน

สืบนี้อลูกหยออุประนม

ถวายบังคมบิดรมารดา

ไหว้บิดาเอาไว้อาย

มารดาอย่าอายไหว้อา

น้ำซุ่หนีให้อาบ

ขมั้นแบ่งหยาบแม่มีให้ทา

ลีนไม่ให้ไตไรไม่ให้ตอม

พ่อแม่ถนอมแต่เก่าก่อนมา

(คณะเจริญศิลป์)

1.2.7 *ไหว้ครูหนังตะลุง* นอกจากการไหว้ครูเทพเจ้าตามที่ได้กล่าวมาแล้ว นายหนังจะต้องไหว้ครูมนุษย์ทั้งที่ได้ล่วงลับและยังมีชีวิตอยู่ เพื่อเป็นการเชิดชูคุณของท่านที่ได้สั่งสอนและถ่ายทอดความรู้ทางด้านศิลปะการแสดงหนังตะลุงจนยึดเป็นอาชีพหาเลี้ยงชีวิตได้ ดังตัวอย่าง

ครูพุดจะไหว้อ่างซ้าย

ทั้งเจ๊กฉายลูกจะไหว้อ่างขวา

(คณะมหาฟลุ้ค ลูกเพชร)

ลูกจะไหว้ครูลามกราบครูซง

ไหว้ครูโปร่งมาแต่ก่อนแต่เก่า

ไหว้ครูฉิ่งครูฉาบครูรับกลอง

สำเนียงแคล่วคล่องคำคีนี่หนา

ไหว้แล้วเหวยครูดนตรี

อีกทั้งครูปี่ลูกขอวันทา

(คณะ ช.รุ่งเรืองศิลป์)

นอกจากนั้นการเอ่ยชื่อครูที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาหนังตะลุงแสดงให้เห็นวัฒนธรรมวรรณศิลป์แบบไทย การกล่าวเช่นนี้แสดงให้เห็นและเป็นเครื่องยืนยันว่านายหนังนั้นเป็น "ศิษย์มีครู" มิได้เป็นนายหนังธรรมดาทั่วไปแต่สืบทอดศิลปะการแสดงกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เป็นการประกาศตนทางอ้อมให้เจ้าภาพและผู้ชมรับรู้ อีกทั้งเพิ่มความมั่นใจในการแสดง ไม่ให้เกิดความประหม่า มีความขลังขณะแสดง เกิดความมั่นใจต่อการแสดงที่เป็นมืออาชีพ นอกจากครูมนุษย์แล้วนายหนังยังต้องกล่าวไหว้ครูดนตรีไทยและครูเครื่องดนตรีต่าง ๆ เพื่อแสดงความกตัญญูทักเตือนมือในการประกอบการแสดงอาชีพด้วย

1.2.8 *ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดเพชรบุรี* สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่นเมืองเพชรที่ชาวบ้านทั่วไปเคารพนับถือ การไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ โดยการเอ่ยชื่อนั้น นอกจากเป็นการสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นการขอขมาปกป้องสร้างสิริมงคลแก่นายหนัง คณะหนังตะลุง รวมทั้งเจ้าภาพที่จ้างไปแสดงด้วย

1.2.8.1 ใหัวเจ้าพ่อประจำเขา อำนาจศักดิ์สิทธิ์ประเภทหนึ่งที่เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางธรรมชาติ นั่นก็คือ ภูเขา ชื่อภูเขาศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏในบทเชิญเจ้าของหนังสือเมืองเพชรมีจำนวนมาก เช่น คุณพ่อเขาแต่น คุณพ่อเขาใหญ่ คุณพ่อเขากุ่ม เขางู เขาไฟ เป็นต้น ดังบทกลอน

เชิญคุณพ่อแต่น้อยและแต่นใหญ่
คุณพ่อเขากุ่มคุณพ่อเขาหมู

และจักรพรรดิเขาใหญ่ขอเชิญพ่อมา
คุณพ่อเขางูคุณพ่อเขาไฟ

(คณะ ช.รุ่งเรืองศิลป์)

1.2.8.2 ใหัวพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำจังหวัด เช่น คุณพ่อวัดเขานันไดอิฐ วัดมหาธาตุ เป็นต้น

พ่อเขานันไดอิฐ

สิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ไม่ไกล

คุณพ่อศักดิ์สิทธิ์วัดมหาธาตุ

ลูกขอยกหัตถ์วันทา

(คณะมหาพลีศ ลูกเพชร)

1.2.8.3 ใหัวเจ้าพ่อประจำหมู่บ้าน ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะมีศาลประจำหมู่บ้าน พอนายหนังไปเล่นที่หมู่บ้านไหนก็จะเอ่ยชื่อเจ้าพ่อของสถานที่นั้น ๆ ดังชื่อในบทกลอน

ขอเชิญพ่อโพธิ์เงินโพธิ์ทอง

คุณพ่อบ่อหนองขอเชิญพ่อมา

ขอเชิญคุณพ่อหนองกระดี่

เมื่อได้ยินเสียงนี้เกิดนะพ่อหนา

(คณะ ช.รุ่งเรืองศิลป์)

จากตัวอย่างเป็นชื่อเจ้าพ่อประจำศาลศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านต่าง ๆ ของท้องถิ่นเพชรบุรี อันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในหมู่บ้านและท้องถิ่น ชาวบ้านจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอำนาจและความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว ทำให้เกิดพิธีกรรมการแก้บนด้วยหนังสือ ในพิธีกรรมการแก้บนหนังสือต้องใช้บทเชิญเจ้าให้มารับสินบนหรือชมการแสดง โดยจะเอ่ยชื่อเจ้าพ่อเจ้าของสินบนและชื่อเจ้าพ่อศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ของท้องถิ่น

1.2.9 ใหัววิญญานศักดิ์สิทธิ์พระเกจิอาจารย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์อีกประเภทหนึ่งที่ปรากฏชื่ออยู่ในบทเชิญเจ้าหนังสือเมืองเพชร เมื่อไปแสดงที่วัดไหนหากมีพระเกจิอาจารย์ที่ล่วงลับของแต่ละวัด นายหนังจะเอ่ยชื่อเชิญวิญญานมารับสินบนหรือชมหนังสือหลวง ตัวอย่างจะเชิญหลวงพ่อเทพ มีดังนี้

หลวงพ่อเทพเป็นเจ้าของ

มารับรองพ่ออยู่ที่ใด

จงมารับหนังในคืนนี้

เจ้าภาพเขามีแล้วถวาย

(คณะเจริญศิลป์)

จากบทกลอนเอ่ยชื่อหลวงพ่อเทพ สิริธโร (พระครูบรรพตวิบูลกิจ) อดีตเจ้าอาวาสวัดถ้ำรงค์ อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี ท่านมรณภาพเมื่อปี 2525 อายุ 76 ปี ท่านเป็นพระที่มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส มีลูกศิษย์ลูกหาที่เข้ามาพึ่งบารมีขอความช่วยเหลือมากมาย แม้ว่าท่านจะมรณภาพไปนานแล้ว ผู้คนก็ยังมีความศรัทธาอย่างมั่นคง หลายคนไปบนบานให้ท่านช่วยเหลือ เมื่อได้ตามที่ขอก็จะนิยมแก้บนด้วย “หนังสือ” ซึ่งเป็นสิ่งที่หลวงพ่อเทพชอบดูเป็นที่สุด

1.2.10 ใหัวเจ้าที่เจ้าทางและวิญญานบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อพื้นฐานดั้งเดิมของกลุ่มคนไทยก่อนที่จะรับศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา ความเชื่อนี้ยังฝังแน่นอยู่กับชาวบ้านท้องถิ่น

เพชรบุรี การที่นายหนังร้องเชิญวิญญาณเจ้าที่ ผีบ้านผีเรือน ผีบรรพบุรุษเหล่านั้นมาชมการแสดงหนัง เป็นพยานในการแก้บน เพื่อให้วิญญาณเกิดความพึงพอใจไม่มาทักท้อให้เกิดความเจ็บไข้ได้ป่วย ดังบทกลอน

**เจ้าที่เจ้าทางเจ้าดั้งเดิม
อิหยังผีบ้านและผีเรือน**

มาช่วยส่งช่วยเสริมให้กับลูกยา
อย่าช้าอย่าเชื่อนมาเร็วไว

(คณะ ก. กล้วย บรรเลงศิลป์)

ในการแก้บนหนังตะลุงบางเจ้าภาพจะให้นายหนังเอ่ยชื่อพ่อแม่หรือญาติที่ล่วงลับให้มาชมหนังตะลุงดังตัวอย่าง

**ขอวิญญาณพ่อทองย้อย แก้วมีมาก
พ่อทองย้อยมาแลคุณชา**

พ่อร้อยซึ่งมาชมหนังตัวของหลานชาย
หนังตัวลูกยาจะเชิดให้ท่านชมเอย

(คณะลูกพ่อปวน ชัยนาท เชิดชำนาญ)

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของบทไหว้ครูเริ่มต้นจากการบูชาพระพุทธรูปเจ้า ชุมนุมเทวดา ไหว้พระตรีมูรติ ไหว้พระพุทธรูปเจ้า ไหว้พระรัตนตรัย ไหว้เทพเจ้าและฤๅษีศาสนาพราหมณ์ ไหว้เทวดา ไหว้พระมหากษัตริย์ ไหว้คุณบิดรมารดา ไหว้ครูหนังตะลุง ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดเพชรบุรี ไหว้วิญญาณเกจิอาจารย์ ไหว้เจ้าที่ เจ้าทาง และผีต่าง ๆ ลำดับการไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของหนังตะลุงแต่ละคณะล้วนมีลำดับการไหว้คล้ายกันอาจมีการสลับกันบ้างเล็กน้อยโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความ เป็นสิริมงคล ช่วยให้มีปัญญาไหวพริบยามร้องจะได้ไม่ติดขัด ช่วยป้องกันเสนียดจัญไร และเป็นการสร้างความมั่นใจในการแสดงแต่ละครั้ง

2. บทไหว้ครูหนังตะลุงเมืองเพชร: ความเชื่อทางศาสนาที่เกี่ยวข้อง

ความเชื่อทางศาสนา เป็นความเชื่อที่มนุษย์สยบยอมต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ มีพิธีกรรมบูชากราบไหว้อ้อนวอนให้ช่วยปกป้องคุ้มครอง เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ รูปแบบความเชื่อทางศาสนามีอยู่ 2 แบบ คือ ศาสนาตามคำสั่งสอนของศาสดา และศาสนาแบบชาวบ้าน Thammawat (Cited in Wongkhanha, 2012: 1) กล่าวว่ ศาสนาชาวบ้านนั้น เป็นการผสมผสานระหว่างพระพุทธรูปศาสนาในระดับที่ชาวบ้านปฏิบัติในชีวิตประจำวันกับศาสนาพราหมณ์และความเชื่อผี คนไทยเลือกสิ่งที่เป็นประโยชน์มาผสมผสานกันได้สนิท เพื่อความผาสุกของตนและสังคม ไม่ว่าจะเป็คำสั่งสอนของพระพุทธรูปที่เป็นปรัชญาสำหรับวันนี้และวันหน้า พราหมณ์ที่เป็นผู้นำทางศิลปะวิทยาการตั้งแต่โบราณ และผีพื้นเมืองที่สถิตอยู่ทั่วทุกหนแห่ง (Wright, 1991: 119) ความเชื่อเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม คนไทยนำความเชื่อดังกล่าวไปประกอบพิธีกรรม เพื่อคลี่คลายความขัดแย้งระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับคน และคนกับกฎเกณฑ์สังคม

พิธีกรรมการแก้บนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยหนังตะลุงเมืองเพชรเป็นบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์ การประกอบพิธีกรรมช่วงก่อนการแสดง คือ การไหว้ครู ที่ใช้การร้องกลอนไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยการเอ่ยชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อทางศาสนา ตัวบทไหว้ครูเป็นการผสมผสานความเชื่อของศาสนาพุทธ พราหมณ์ และผี ซึ่งความเชื่อทางศาสนาดังกล่าวมีลำดับความสำคัญตามการไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังนี้

2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาพุทธ

พิธีกรรมไหว้ครูหนังตะลุงเมืองเพชรให้ความสำคัญกับความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาพุทธเป็นอันดับแรก โดยกล่าวถึงก่อนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ศาสนาอื่นทั้งสองช่วงของพิธีกรรมไหว้ครู กล่าวคือ ในช่วงที่ 1 คือการเบิกหน้าพระ นายหนังจะเริ่มพิธีกรรมโดยตั้งนะโม 3 จบ คำบูชานี้เป็นบทสวดนมัสการนอบน้อมบูชาพระพุทธรูปเจ้า เปรียบดัง

องค์ประธานแห่งคาถายังใหญ่กว่าคาถาทิ้งปวง ซึ่งจะเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์และความเป็นสิริมงคลกับชีวิต ช่วงที่สอง คือ การเชิญเจ้า จะไหว้พระพุทธรูปเจ้าเป็นอันดับแรก ขึ้นต้นด้วยคำกลอน “น้อมหัตถ์นมัสการประสานเศียร” เนื้อหาเป็นการไหว้พระบาทพระศาสดาเพื่อระลึกพระคุณ ต่อจากนั้นเป็นการไหว้พระรัตนตรัย จะเห็นได้ว่าการไหว้พระพุทธรูปเจ้าและพระรัตนตรัยในบทไหว้ครูทั้งสองช่วงจะเอ่ยถึงเป็นลำดับต้น

2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์

นักวิชาการหลายท่านเชื่อว่า มหรสพการแสดงเงาจำพวกหนังตะลุงนี้เป็นวัฒนธรรมเก่าแก่ของมนุษยชาติ เคยปรากฏแพร่หลายมาทั้งในแถบประเทศยุโรป และเอเชีย ในประเทศอินเดีย พวกพราหมณ์แสดงหนังที่เรียกกันว่า ฉายานาฏกะ เรื่องมหากาพย์รามายณะ เพื่อบูชาเทพเจ้าและสฤติวีรบุรุษ ในสมัยต่อมาการแสดงหนังได้แพร่หลายเข้าสู่ในเอเชียอาคเนย์ เขมร พม่า ชวา มาเลเซีย และประเทศไทย ทั้งนี้ ยังมีอิทธิพลของพราหมณ์หลงเหลืออยู่มาก เรายังเคารพนับถือฤๅษี พระอิศวร พระนารายณ์ และพระพรหม (Wikimedia, Retrieved May 2018) หนังตะลุงเมืองเพชรได้รับอิทธิพลจากหนังตะลุงภาคใต้และหนังใหญ่ของภาคกลางจึงยังคงความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ในการไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาพราหมณ์ปรากฏในบทไหว้ครู ดังนี้

บทไหว้ครูหนังตะลุงเมืองเพชร ช่วงที่ 1 การเบิกหน้าพระ ไหว้พระตรีมูรติ ไหว้ต่อจากคำบูชาพระพุทธรูปเจ้า และชุมนุมเทวดา เนื้อหาบทกลอนจะเอ่ยชื่อมหาเทพและพาหนะทรง กล่าวคือ พระอิศวรกับโคหนทิ และพระพรหมกับหงส์ ตามบทกลอน “พระอิศวรผู้ทรงโคศุภราชฤทธิรอน” “ไหว้จตุรพักตร์ผู้ทรงพระมหาสุวรรณหงส์” หรือเอ่ยชื่อและลักษณะพิเศษของพระนารายณ์ที่มีสิกร “ไหว้พระนารายณ์ทั้งสี่พระกร” ในช่วงที่ 2 การเชิญเจ้า ไหว้เทพเจ้าและฤๅษีในศาสนาพราหมณ์ ต่อจากการไหว้พระพุทธรูปเจ้าและไหว้พระรัตนตรัย ประกอบด้วย พระคเณศ พระอินทร์ พระพรหม พระยม และเทพนพเคราะห์ ไหว้ฤๅษีกลโยโกฏีและฤๅษีเพชรฉลุภัณฑ์

2.3 ความเชื่อเกี่ยวกับผี

สังคมเพชรบุรีเป็นชุมชนของคนต่างเผ่าพันธุ์ที่มีการปะปนผสมผสานกัน เพชรบุรีมีทั้งลาวโซ่ง ลาวเวียง ลาวพวน กะเหรี่ยง (โปว์) กะหร่าง (สกอร์) จีน มุสลิม และชาวบ้านไทยพื้นถิ่นภาคกลาง ผู้คนเหล่านี้สร้างสรรควิถีชีวิต ประเพณี มหรสพ อันตอบสนองต่อวิถีประจำวันและความเป็นชุมชนเกษตร ไหว้วอน เช่น สรวงธรรมชาติและพลังลึกลับที่ถุกนิยามด้วยคำว่า “ผี” เพื่อให้เกิดความรุ่งเรืองสมบูรณ์ของดิน น้ำ ปลา และความเป็นสุขปลอดภัยมั่นใจกับการลงหลักปักฐาน (Phengkhaew, 2000: 88) ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่คนในสังคมยึดถือกันอยู่ก่อนที่จะได้รับอิทธิพลทางศาสนาพุทธและพราหมณ์จากอินเดีย ความเชื่อเรื่องผี โดยเฉพาะผีอารักษ์ประจำหมู่บ้าน ความเชื่อนี้สำหรับคนเมืองเพชรมีความสำคัญเด่นชัดที่สุดสะท้อนให้เห็นความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มคนไทที่ธำรงอยู่อย่างชัดเจน เนื่องจากทุกหมู่บ้านจะสร้างศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน ไว้ต้นทางเข้าหมู่บ้านหรือท้ายหมู่บ้านเพื่อปกป้องดูแลผู้คนในเขตปริมณฑลหมู่บ้าน รวมทั้งดูแลไร่นาของชาวบ้านด้วย มีการตั้งชื่อศาลและเช่นสรวงบูชาตามปัจเจกชนและงานประจำปีตามที่แต่ละหมู่บ้านกำหนด คนส่วนใหญ่จะบนบานต่อศาลคุณพ่อปู่ประจำหมู่บ้านและนิยมแก้บนด้วยหนังตะลุง

เมื่อมีการแก้บนหนังตะลุงจะประกอบพิธีกรรมแก้บน นายหนังจะต้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์เจ้าของสินบน มารับสินบนและเชิญผีต่าง ๆ มาร่วมเป็นพยานการแก้บนและชมการแสดงหนังตะลุง ทำให้บทไหว้ครูหนังตะลุงเชิญผีชั้นสูงหรือผีดี ได้แก่ เทวดา ซึ่งจะมีการเชิญทั้งสองช่วง ในช่วงที่ 1 การเบิกหน้าพระ หลังจากบูชาพระพุทธรูปเจ้าแล้ว จะเป็นการชุมนุมเทวดา เชิญมาเพื่อเป็นสักขีพยานการประกอบพิธีกรรม มีความเชื่อที่ทำให้เกิดความสบายใจ ช่วงที่ 2 การเชิญเจ้า จะไหว้เทวดาทั่วทุกสารทิศ นอกจากนั้น จะเป็นการไหว้ผีประจำหมู่บ้าน

ผีบรรพบุรุษ และผีทั่วไป ได้แก่ ไหว้ครูหนึ่งตระกูล ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งประกอบด้วยคุณพ่อประจำตำบล ภูเขา ศาลเจ้า วัด พระเกจิอาจารย์ วิญญาณบรรพบุรุษ เจ้าที่เจ้าทาง และผีต่าง ๆ ที่เจ้าภาพเคารพนับถือ บทไหว้ครูช่วงนี้จะเอ่ยชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นผีท้องถิ่น หรือแม้แต่ชื่อผีบรรพบุรุษของเจ้าภาพ

ความเชื่อทางศาสนาที่เกี่ยวข้องในบทไหว้ครูหนึ่งตระกูลเมืองเพชร ประกอบด้วยความเชื่อศาสนาพุทธ พราหมณ์ และผี โดยตัวบทที่นายหนึ่งได้สรรคส์สร้างขึ้นมาตั้งแต่ในอดีตและสืบทอดมาในปัจจุบันนั้น ให้ความสำคัญศาสนาพุทธเป็นอันดับต้น แม้จะมีเพียงคำบูชาพระพุทธรูปเจ้าและเนื้อหาบทกลอนที่ไหว้พระพุทธรูปเจ้าและพระรัตนตรัยเท่านั้น เนื่องจากศาสนาพุทธเป็นศาสนาหลักประจำชาติ มีคนนับถือมากที่สุด จึงถือเป็นศาสนาใหญ่กว่าศาสนาอื่น ส่วนศาสนาพราหมณ์นั้น ได้รับอิทธิพลการแสดงหน้าที่แพร่กระจายเข้ามาในประเทศไทย จึงทำให้ความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าและฤๅษีต่าง ๆ ยังคงอยู่ และจัดอันดับการไหว้ไว้เป็นลำดับสอง

ส่วนความเชื่อศาสนาดั้งเดิมของคนท้องถิ่นคือ การนับถือผีนั้น บทไหว้ครูหนึ่งตระกูลแม้จะวางลำดับไว้ท้ายแต่ให้พื้นที่หรือมีเนื้อหาในการกล่าวถึงมากที่สุด กล่าวอย่างละเอียด สื่อความคิดความเชื่อทางวัฒนธรรมของชาวบ้านเมืองเพชรว่ายึดติดผูกโยงชีวิตอยู่กับผีท้องถิ่น ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ แม้จะให้ความสำคัญแก่ศาสนาพุทธและพราหมณ์ตามที่กล่าวมา แต่ทว่าวัฒนธรรมการแก้บนและเสพหนึ่งตระกูลเป็นวัฒนธรรมชาวบ้าน ดังนั้นการให้พื้นที่หรือความสำคัญของความเชื่อดั้งเดิมโดยเฉพาะผีต่าง ๆ ที่สามารถให้คุณให้โทษได้ จึงเป็นเครื่องช่วยยืนยันในวิถีชีวิตวัฒนธรรมตามจารีตนิยมของคนเมืองเพชร สะท้อนผ่านวรรณกรรมหนึ่งตระกูล ในช่วงพิธีกรรมไหว้ครูไว้อย่างชัดเจนดังนั้น บทไหว้ครูของวรรณกรรมหนึ่งตระกูลเมืองเพชรจึงเป็นการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาที่มีความสมดุล ทั้งนี้ไม่มีความเชื่อใดความเชื่อหนึ่งดำรงอยู่โดยอิสระ หากแต่มีการผสมผสานและกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน ก่อให้เกิดเป็นพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น

3. บทไหว้ครูหนึ่งตระกูลเมืองเพชร: การบันทึกชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ท้องถิ่น

การเอ่ยชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ท้องถิ่นตามความเชื่อการนับถือผีในตัวบทไหว้ครูหนึ่งตระกูลนั้น นัยตรงเป็นการแสดงคารวะต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อความสบายใจและเป็นมงคลของนายหนึ่งและเจ้าภาพในการแก้บนให้หลุดส่วนหนี้แฝงนั้น การเอ่ยชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ว่าจะเป็น ชื่อคุณพ่อประจำศาลประจำหมู่บ้าน ชื่อคุณพ่อประจำเขา ชื่อพระพุทธรูปประจำวัด ชื่อพระเกจิอาจารย์ และชื่อครูหนึ่งตระกูลที่ล่วงลับ ล้วนเป็นการบันทึกรายชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นอย่างไม่เป็นทางการ ดังนั้น ตัวบทไหว้ครูจึงเป็นเครื่องมือในการช่วยความทรงจำและเป็นหลักฐานให้ทราบถึงชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่นแบบชาวบ้าน ซึ่งสามารถเชื่อมโยงไปสู่ความคิด ความเชื่อประจำท้องถิ่นได้

ตามที่กล่าวแล้วว่า ทุกหมู่บ้านของจังหวัดเพชรบุรีจะมีศาลประจำหมู่บ้านเป็นที่เคารพสักการะของผู้คนในหมู่บ้าน ซึ่งมีวิธีปฏิบัติต่อคุณพ่อผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งในระดับปัจเจกและระดับชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญศาลช่วงเทศกาลสงกรานต์ การเช่นสรวงสักการะตามวาระด้วยสิ่งของต่าง ๆ และที่สำคัญคือการบนบานศาลกล่าว และมักแก้บนด้วยหนึ่งตระกูล จากการเก็บข้อมูลที่หมู่บ้านบางเก่า อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีจำนวนศาลเจ้ามาก เมื่อเจ้าภาพแก้บนหนึ่งตระกูล บทไหว้ครูจึงต้องเอ่ยชื่อร้องเชิญคุณพ่อตั้งบทกลอน

เชิญเจ้าพ่อเขาสูงเหมือนดั่งว่า

ขอเชิญแม่สูงน้อย

พ่อเขาใหญ่ในคืนนี้

สืบนิวเรียกหาเสกสรรไว

ล่องลอยมาเป็นการไว

เชิญคุณพ่อปู่ยี่งคงลาไคล

คุณพ่อสมมิตรสมรทอง

ขอเชิญพ่อปู่จัน

เชิญคุณพ่อสมิงดงเอ๋ย...

เชิญคุณพ่อไกรทอง

พ่อสายน้ำเขียวเหมือนดั่งว่า

ขอเชิญคุณพ่อบางเก่า

เจ้าพ่อทะเลเล็กเหมือนดั่งว่า

ลอยละล่องกันมามากมาย

สิบนิ้วของฉันร้องเรียกไข

พอลอยละล่องมาเป็นการไว

คำคินนี้หนาพองมาไว

เจ้าพ่อหาดเจ้าพ่อจงคลาไคล

คำคินนี้หนาจงคลาไคล

(คณะรุ่งฤทธิ์บรรเลงศิลป์)

ตามรายชื่อบทไหว้ครูกล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นายหนังตะลุงคณะรุ่งฤทธิ์บรรเลงศิลป์ได้ตั้งร้องเอ่ยชื่อเชิญคุณพ่อมารับสินบนและชมการแสดงหนังตะลุงที่หมู่บ้านบางเก่า อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ดังรายชื่อต่อไปนี้ เจ้าพ่อเขาสูง แม่ขุน้อย คุณพ่อเขาใหญ่ คุณพ่อปู่ยี่ คุณพ่อสมมิตร สมรทอง พ่อปู่จัน คุณพ่อสมิงดง คุณพ่อไกรทอง พ่อสายน้ำเขียว คุณพ่อบางเก่า เจ้าพ่อหาดเจ้า และเจ้าพ่อทะเลเล็ก บ้านบางเก่ามีศาลเจ้าตั้งกระจายอยู่รอบหมู่บ้าน บางศาลตั้งชิดติดกัน เช่น ศาลเจ้าพ่อเขาสูงกับศาลแม่ขุน้อย เป็นต้น เมื่อคณะหนังตะลุงไปแสดง เจ้าภาพจะจดรายชื่อคุณพ่อศาลต่าง ๆ มาให้นายหนังร้องเชิญ นายหนังต้องใช้ความสามารถ ปฏิภาณ ในการตั้งชื่อเจ้าพ่อเพื่อร้องเชิญตามความประสงค์ของเจ้าภาพ

คนไทยมีความเชื่อว่าครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์วิชาความรู้ถือเป็นที่เคารพเสมอด้วยบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ ซึ่งมีความใกล้ชิดสนิทสนม เมื่อตายไปแล้วก็ยังต้องระลึกถึง ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้เสมอ สำหรับหนังตะลุงแต่ละคณะจะจัดมีพิธีไหว้ครูทุกปีเพื่อแสดงความกตัญญูแก่ทวดที่ ในพิธีกรรมการแสดงหนังตะลุงทุกครั้ง ในบทไหว้ครูจะต้องเอ่ยชื่อครูหนังตะลุงที่ล่วงลับของแต่ละสาย ให้มาหน้าจอเพื่อความเป็นสิริมงคล การเอ่ยชื่อวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ครูหนังตะลุง ดังตัวอย่าง

ไหว้ครูลาภ ครูทรง

ลูกจะไหว้คุณครูหน้านวล

ลูกจะไหว้**ครูพุด และครูแถม**

อีกทั้ง ครูโปร่ง และครูมา

คุณครูป่วน ลูกขอวันทา

ให้มาสอดแนมให้กับหลานชาย

การเอ่ยชื่อครูผู้ล่วงลับในบทไหว้ครูนอกจากจะเป็นการระลึกถึงพระคุณที่ได้สั่งสอนและถ่ายทอดความรู้ทางด้านศิลปะการแสดงหนังตะลุงจนยึดเป็นอาชีพหาเลี้ยงชีวิตได้ อีกทั้งเพื่อความเป็นสิริมงคล และสร้างความมั่นใจในการแสดงแล้ว ไม่ให้เกิดความประหม่า มีความขลังขณะแสดง นอกจากนั้น ยังเป็นการประกาศให้เจ้าภาพและผู้ชมรับทราบว่าเป็นคณะหนังตะลุงที่สืบทอดมาจากครูหนังจริง ไม่ได้เป็นศิษย์ที่ไม่มีครู เพื่อจะได้เกิดความมั่นใจต่อการแสดงที่เป็นมืออาชีพ และที่สำคัญในเชิงประวัติทางวัฒนธรรมทำให้สามารถสืบถึงชื่อครูของหนังตะลุงในอดีตของหนังตะลุงเมืองเพชรว่ามีใครบ้าง ชื่ออะไร และมีการถ่ายทอดวิชาให้แก่ลูกศิษย์คนไหนบ้าง

จากการสัมภาษณ์นายหนังเมื่อจะไปแสดงที่ไหน จะสังเกตและสอบถามจากชาวบ้านถึงชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำถิ่นหรือสถานที่ต่าง ๆ ที่ผ่านในบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ที่ไปแสดงหนังตะลุงแก่นั้น เมื่อถึงเวลาประกอบพิธีกรรมก็จะเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ทั้งที่เจ้าภาพจดชื่อมาให้เชิญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้สอบถามกับพบเห็นมาต้นเป็นบทร้องในการเชิญเจ้าทุกครั้ง นับเป็นการประยุกต์และสร้างสรรค์ต่อบทที่มีความทันสมัยอยู่เสมอ

และเป็นที่ยอมรับของเจ้าภาพ นำไปสู่การจ้างวานในครั้งต่อไปและผู้ชมอื่น ๆ ที่มาชม เมื่อเห็นการเชิญเจ้าที่
ละเอียด เมื่อเกิดการบนและจะแก้บนก็จะนึกถึงหนังตะลุงคณะนี้ก่อนเสมอ

การเอ่ยชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบทไหว้ครูเป็นการบันทึกบทวรรณกรรมมุขปาฐะแบบชาวบ้าน ทำให้คนท้องถิ่น
ที่ได้ชมการแสดงหนังตะลุงซึ่งเคยรับรู้เกิดความทรงจำเกิดการตระหนักรู้ และสำนึกความเป็นท้องถิ่น ส่วนผู้ใดที่
จะศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถสืบค้นได้ เพราะชื่อของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้เป็นที่รู้จักของ
ชาวบ้านประจำถิ่น โดยที่หน่วยราชการไม่เคยได้บันทึกชื่อไว้เป็นทางการ ในอนาคตถ้าชื่อเหล่านี้เสื่อมหาย
บทไหว้ครูหนังตะลุงจะเป็นหลักฐานที่บันทึกไว้ ดังนั้น การเอ่ยชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ในบทไหว้ครู นับเป็น
บทบันทึกเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญตามที่ได้กล่าวมา

สรุปและอภิปรายผล

บทไหว้ครูหนังตะลุงเมืองเพชรมีการไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาสองช่วง ช่วงแรก คือ การเบิกหน้าพระ
เริ่มจากการบูชาพระพุทธรูปเจ้า ชุมชุมมเทวดา และไหว้พระตรีมูรติ ส่วนช่วงที่สอง การเชิญเจ้า เริ่มต้นด้วยการ
ไหว้พระพุทธรูปเจ้า ไหว้พระรัตนตรัย ไหว้เทพเจ้าและฤๅษีในศาสนาพราหมณ์ และไหว้ผีต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าบท
ไหว้ครูหนังตะลุงมีการเอ่ยชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของแต่ละศาสนา เป็นการผสมผสานความเชื่อทางศาสนา ประกอบด้วย
ศาสนาพุทธ พราหมณ์ และผี โดยให้ความสำคัญกับพระพุทธรูปศาสนาในการกล่าวคำบูชาพระพุทธรูปเจ้าและ
ไหว้พระรัตนตรัยเหมือนกับพิธีกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธและพิธีกรรมของชาวบ้าน ส่วนศาสนาพราหมณ์
มีการไหว้พระตรีมูรติ เทพเจ้า และฤๅษี เป็นเพราะได้รับอิทธิพลจากอินเดียในเรื่องการเซตหน้าและเรื่องที่ใช้
แสดง จึงยังคงเคารพไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมไหว้ครู และการไหว้ผีท้องถิ่นต่าง ๆ ที่ชาวบ้านนับถือ บทไหว้ครู
จะไหว้จัดไว้เป็นลำดับท้ายแต่ให้ความสำคัญมากที่สุด มีการเอ่ยถึงจำนวนมากอย่างละเอียด สะท้อน
ความเชื่อดั้งเดิมที่ยังฝังแน่นอยู่ในจิตวิญญาณและวัฒนธรรมของสังคมเพชรบุรี

บทประณามพจน์เป็นชนบทหนึ่งของการแต่งวรรณคดีเป็นการแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนและแสดง
ความกตัญญูสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กวีนับถือ เพื่อช่วยปกคุ้มครองภยันตราย ทำให้เกิดขวัญกำลังใจในการแต่งกาพย์
กลอนให้สำเร็จ อันเป็นแบบฉบับของวรรณคดีราชสำนัก ส่วนบทไหว้ครูหนังตะลุงเมืองเพชรมีลักษณะเป็นชาวบ้าน
ใช้กลอนหัวเดียวเป็นส่วนใหญ่ต่างจากกวีราชสำนักที่นิยมใช้ร้อยและโคลงในการประณามพจน์ โดยมีวัตถุประสงค์
คล้ายกับบทประณามพจน์ที่เป็นการแสดงความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้เกิดสิริมงคลและขวัญกำลังใจรวมทั้ง
ความเชื่อมั่นในการแสดง แต่รายละเอียดในการไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ท้องถิ่นนั้นมีจำนวนมากเป็นพิเศษ แสดงให้เห็น
ลักษณะเฉพาะของบทไหว้ครูหนังตะลุงเมืองเพชร

จากการสัมภาษณ์นายหนังกกล่าวว่า พิธีกรรมไหว้ครูในอดีตใช้เวลาไม่นาน มีตัวบทการเบิกหน้าพระ
และการเชิญเจ้าอีกเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงนายหนังกจะร้องไหว้และเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ท้องถิ่นที่มีจำนวนมากขึ้น เนื่องจากเจ้าภาพนิยมให้เอ่ยชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จำนวนมากอย่างละเอียด นอกจาก
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นบทประจำที่นายหนังกจะต้องร้องเชิญเป็นปกติในการไหว้ครูแล้ว ทุกครั้งเจ้าภาพจดยรายชื่อ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เจ้าภาพได้บนและเคารพนับถืออีกจำนวนมากมาให้นายหนังกตั้งต้นเชิญ ด้วยเหตุผลเกรงว่าสินบน
จะไม่ขาด จึงเป็นผลให้หนังตะลุงคณะใดเชิญเจ้าได้ละเอียดจะทำให้มีงานแสดงมากขึ้น แต่ถ้าพิธีกรรมในช่วงนี้
ยาวนานมากจะทำให้ผู้ชมโดยเฉพาะเด็กไม่ชอบเพราะตึกจะง่วงนอนและต้องการการแสดงหนังตะลุงมากกว่า
โดยเฉพาะตัวตลกที่สนุกสนานต่างจากพิธีกรรมไหว้ครูที่มีบรรยากาศเข้มขลังศักดิ์สิทธิ์

จากการสัมภาษณ์นายหนังกาคใต้ (Suwanvanthong and Nookhungnang, 2017, Interview) และงานวิจัยของ Busararat (2010) ศึกษาเรื่อง “นาฏกรรมแห่งลุ่มทะเลสาบสงขลา การเปลี่ยนแปลงและความสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมของหนังตะลุงและโนรา ช่วงการปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน” พบข้อเท็จจริงที่สอดคล้องกัน คือ โน้ดดีหนังตะลุงภาคใต้มีบทบาทในการประกอบพิธีกรรมและสร้างความบันเทิงจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ส่งผลกระทบต่อหนังตะลุงต้องปรับตัว เปลี่ยนแปลงและพัฒนาทั้งรูปแบบและเนื้อหาเพื่อสนองตอบความต้องการของสังคมและค่านิยมของประชาชน ทำให้หนังตะลุงภาคใต้ในปัจจุบันมีบทบาทเพื่อความบันเทิงส่วนบทบาทด้านพิธีกรรมลดน้อยลง เนื่องจากการกำกับด้วยหนังตะลุงน้อยลง ปรากฏการณ์นี้สวนทางกับหนังตะลุงเมืองเพชร ที่การแสดงในปัจจุบันมีหน้าที่เพื่อพิธีกรรมกำกับและยิ่งเพิ่มมากขึ้นตามสถิติของงานเฉลี่ยตลอดปีของคณะหนังตะลุงและจำนวนคณะหนังตะลุงที่เพิ่มขึ้นตามที่ได้กล่าวมาแล้ว เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมของชาติส่งผลต่อเมืองเพชรบุรีทำให้ชาวบ้านต้องเผชิญกับปัญหาชีวิตใหม่ ๆ แปลก ๆ มากขึ้นกว่าแต่ก่อน จึงเกิดการบนบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากขึ้นกว่าในอดีต เช่น บนไม้ให้ลูกเป็นกะเทย บนชายที่ บนไม้ให้ลูกเข้าเรียนหรือทำงาน บนเรื่องการค้าขาย บนไม้ให้ตำรวจจับ ฯลฯ ต่างจากอดีตที่บนบานเกี่ยวกับเรื่องดินฟ้าอากาศ การทำนา ทำไร่หรือสัตว์เลี้ยง การเจ็บไข้ได้ป่วยเท่านั้น

การกำกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยหนังตะลุงเมืองเพชรเป็นพิธีกรรมที่มีบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และช่วงเวลาพิเศษ ตัวบทไหว้ครูที่ใช้ประกอบพิธีเป็นการสืบทอดความคิดความเชื่อทางศาสนาของคนท้องถิ่น การไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์สะท้อนการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาของศาสนาพุทธ พราหมณ์ และผี โดยเฉพาะบทไหว้และเชิญเจ้าเป็นการตอกย้ำและถ่ายทอดความเชื่อนับถือผีต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นบทบันทึกรายชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำถิ่นอีกทางหนึ่ง ดังนั้น ปัจจัยสำคัญการดำรงอยู่ของหนังตะลุงเมืองเพชรท่ามกลางกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลง คือ ตัวบทวรรณกรรมในพิธีกรรมการไหว้ครู ที่สะท้อนความคิด ความเชื่อ อันมีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นในการกำกับ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาเรื่องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีอิทธิพลต่อการกำกับหนังตะลุงเมืองเพชร
2. ควรมีการศึกษาวาทกรรมการกำกับหนังตะลุงเมืองเพชรว่ามีความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบใดบ้างที่ประกอบสร้างเป็นวาทกรรม

References

- Busararat, Pittaya. (2010). **Dramatic Works of Songkha Lagoon The Change of Social Relationship and Culture of Puppet Shadow and Manorah during Government Reformation during King Rama V until Present** (นาฏกรรมแห่งลุ่มทะเลสาบสงขลา การเปลี่ยนแปลงและความสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมของหนังตะลุงและโนราช่วงการปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน). Bangkok: Amarin Publishing.
- Chalermphaow Khorananthakhul, Paritta. (1982). **The Change and Continuation of Art of Shadow Play** (ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่องในศิลปะการแสดงหนังตะลุง). Bangkok: Institute of Thai Studies Thammasart University.
- Cherdchumnarn, Chainat., Chainat Group Lookporpuan Cherdchumnarn. Interview, December 18, 2015.
- Chinnaphun, Onwattana. (2010). **Style of Dance Show of The pledge and sacrifice and Buddhist moral belief: Case Study Watlanlaem Samuthsongkram** (รูปแบบการแสดงละครรำกับประกอบพิธีกรรมความเชื่อ: กรณีการแสดงที่วัดบ้านแหลม จังหวัดสมุทรสงคราม). Bangkok: Suan Sunandha Rajabhat University.
- Chittasophon, Aimon. (1996). **Thai traditional literature Analytical studies** (จารีตนิยมทางวรรณกรรมไทย: การศึกษาวิเคราะห์). Bangkok: Thon-Or Grammy Ltd.
- Damrung, Pornrat. (2001). Rebellionist Model Drama Development: case study from Folk Drama (การพัฒนาละครแบบขนบนิยม: กรณีศึกษาจากงานละครชาวบ้าน). **Journal Faculty of Arts**, 30(2): 64-78.
- Dumsri, Wimon. (2006). **Biographies of Thai traditional shadow puppet performers from Nakhon Si Thammarat Province** (หนังตะลุงชั้นครูคู่เมืองนครศรีธรรมราช). Nakhon Si Thammarat: Nakhon Si Thammarat Ratchaphat University.
- Hemmet, C. (1996). **Nang Talung The shadow theatre of South Thailand**. Amsterdam: KIT/Tropen museum.
- Jantharasakul, Sawaporn. (2011). **The Analysis of in Prai-na-bot the Shadow Play (Ta-Lung)** (วิเคราะห์บทปราชัย หน้าบทหนังตะลุง). Master of Arts (Thai), Major Field: Thai Language, Department of Thai Language, Kasetsart University, Bangkok, Thailand.
- Na Thalang, Siraporn. (1996). **Document 12304 Belief and Religion in Thai Culture** (เอกสารการสอนชุดวิชา 12304 ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย). (3rd ed). Nonthaburi: Sukhothai Thumthirat University.
- Nookhungnang, Preecha., Preecha Group Sor. Promnoi Phattalung Province. Interview, October 13, 2017.

- Office of the National Culture Commission. (2007). **The Document of Knowledge Management Activity Model for Shadow Puppet (Nang Talung) Local Wisdom of Shadow Puppet Culture of Southern part of Thailand** (เอกสารประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น หนังตะลุง ศิลปะการเล่นพื้นบ้านภาคใต้). Bangkok: Khurusapha.
- Oonjaipheun, Win., Roitree. Vor Rumsil Group. Interview, August 28, 2015.
- Petchkhaew, Chuan. (2005). **Shadow puppetry in Thailand** (หนังตะลุงในประเทศไทย). Suratthani: Suratthani University.
- Phengkhaew, Nipatpon. (2000). Because of Ghost Spirits of Petchburi People (อันเนื่องด้วย 'ผี' ของคนเพชรบุรี). **Sarakadee Magazine**, 16(183): 88-91.
- Phewphad, Kwantiwa. et al. (2012). **Faith and the Vow of a votive offering of a voting offering to the Goddess Nom Sao. Nom Sao Island District, Sam Roi Yod. Sam Roi Yod District Prachuap Khiri Khan** (ความเชื่อ การบวชนาค และการใช้ของแก้บนผู้ที่มาแก้บนศาลเจ้าแม่หมสาว ตำบลสามร้อยยอด อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์). Graduate Research Conference: Khon Khean University.
- Phongphaiboon, Sutiwong. (n.d.). **Shadow Puppet** (หนังตะลุง). Songkh: Srinakharinwirot University.
- Posakritsana, Pha Op., and Udomphol, Suwannee. (1990). **Literary Composition of Puppet Shadow of Central Region** (วรรณกรรมประกอบการละเล่นหนังตะลุงภาคกลาง). Bangkok: Prakrapreuk.
- Sawasdee, Samran. (1996). **Shadow Puppet (Nang Talung) Petchaburi (Flok Show)** (หนังตะลุงเมืองเพชร (การละเล่นพื้นบ้าน)). Petchaburi: Khongkaram School.
- Srijun, Arthid. (2012). **The research literature study of calling witnesses, cursing and blessing of 3 Oath literary works in the Tree seal law** (รายงานการวิจัย เรื่อง วรรณกรรมคำสัตย์สาบานในกฎหมายตราสามดวง). Bangkok: Suan Sunandha Rajabhat University.
- Srisarakham, Songrit. (2012). **Talung Shadow Play for making a votive offering in Phetchaburi Province: a case study of V.ruam-silp Band** (หนังตะลุงแก้บนในจังหวัดเพชรบุรี: กรณีศึกษา คณะ ว. รวมศิลป์). Thesis Master of Arts (Cultural Study), Mahidol University, Nakornpathom, Thailand.
- Suwanvanthong, Bunyat., Puppet Shadow Player in Nang Tulung Nong Daew Group Nakhon Sri Thammarat. Interview, October 9, 2017.
- Tubkaew, Phon., Charoensil Group. Interview, August 28, 2015.
- Wikimedia. (2018). **Puppet Shadow** (หนังตะลุง). [Online]. Retrieved May, 2018 from <https://th.wikipedia.org/wiki>

- Wongkhanha, Watcharaworn. (2012). **Popular Religion: Indigenous Knowledge of the Beliefs Integration in Hit-Sibsong Tradition for Durability Social Culture Mahasarakham** (ศาสนาชาวบ้าน: ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อในฮีตสิบสองต่อการสร้างความมั่นคงทางสังคมและวัฒนธรรม จังหวัดมหาสารคาม). M. A. (Cultural Science) Mahasarakham University, Mahasarkham Province, Thailand.
- Wright, M. (1991). **Wait! Religion Reformer Ghost Buddhist Hindi of Siam** (ช้าก่อน! นักปฏิรูปศาสนาผี-พุทธ-พราหมณ์สามเส้าของศาสนาสยาม). Silaphawattanathum, Nontaburi: Sarakadee.
- Yonglor, Praymanas., Kor Group Bunlengsril Silnailarb. Interview, December 18, 2015.